

† VARSANUFIE

† VARSANUFIE

Arhiepiscopul Râmnicului

INFLUENȚA ISIHASMULUI ASUPRA SPIRITUALITĂȚII, ARTEI ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL AL XIV-LEA, PRIN CONLUCRAREA DINTRE BISERICĂ ȘI STAT

Anul 2022, proclamat în Patriarhia Română drept „Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului” și „Anul comemorativ al Sfinților isihasți Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama

și Paisie de la Neamț”, așază rugăciunea drept temelie a vieții și a creșterii spirituale a omului, însă, totodată, prilejuiește afirmarea rolului pe care isihasmul, ajuns în Țara Românească prin legăturile unor părinți duhovnicești cu marile lavre din Sfântul Munte Athos în secolul al XIV-lea, în special cu Mănăstirea Cutlumuș, al cărei stareț, Hariton, a devenit mitropolitul Țării Românești, a exercitat o influență deosebită asupra artei și culturii românești, sub permanenta atenție a voievozilor români, ei înșiși ctitori de lăcașuri sfinte.

Sfântul Grigorie Palama (1296-1359), numit „teologul luminii dumnezeiești”, a sintetizat învățăturile scripturistice și patristice referitoare la vederea luminii necreate, iar mișcarea de înnoire duhovnicească prin rugăciune neîncetată a fost receptată nu doar în Sfântul Munte Athos și în apropierea Tesalonicului, a cărui arhiepiscop a fost Sfântul Grigorie, ci și în spațiul românesc.

Isihasmul a pătruns în țările române într-un context spiritual, cultural și social prielnic organizării vieții duhovnicești și dezvoltării artei și culturii românești.

Păstrându-și suveranitatea într-o perioadă în care multe teritorii creștine au căzut sub dominație otomană¹, proces ce se va desfășura până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, statele românești și-au asumat misiunea de păstrătoare ale valorilor Ortodoxiei și prin modelul asumat de voievozii români, acela de protectori ai Bisericii. Sub influența isihasmului, arhitectura și pictura lăcașurilor de cult au cunoscut o nouă etapă, care integra capacitatea de sugerare a unei adânci vieți spirituale.

Domnitorii români, urmând bazele bizantine de altădată și sub îndrumarea duhovnicilor care le erau cei dintâi sfătuitori, au sprijinit prin ctitorirea de lăcașuri sfinte dezvoltarea artei românești de factură bizantină, pe care s-au grefat elemente de artă populară ori anumite elemente ale artei apusene, ajungându-se la o creație nouă, cu trăsături proprii, la o artă specific românească. Mănăstirile ctitorite au fost înzestrate cu proprietăți și privilegii, pentru a-și putea îndeplini rostul lor duhovnicesc, cultural și social, ceea ce a permis organizarea unor școli de copişti, gravori și pictori, ateliere tipografice și ridicarea bolnițelor, primele așezăminte sociale.

Viața cultural-artistică în vremea voievodului Basarab I (1310-1352) – din timpul căruia se păstrează primul ansamblu de pictură murală în biserica rupestre de la Corbii de Piatră – și a urmașilor săi, Nicolae Alexandru (1352-1364) și Vladislav Vlaicu (1364-1377) – perioada de ctitorire a Schitului Cetățuia (Negru Vodă) și a Bisericii domnești *Sfântul Nicolae* de la Curtea de Argeș – a rămas tributară artei bizantine

de care nu se diferențiază stilistic, deși au început să apară și elemente autohtone, impuse de ucenicii și meșterii care au contribuit la ridicarea și împodobirea lăcașelor de cult.

Prin venirea Sfântului Nicodim în Țara Românească, asistăm la manifestarea potențialului culturii și artei religioase specifice vremii, prin preluarea modelului athonit al Mănăstirii Ivir, model întâlnit cu elemente specifice locale la multe mănăstiri din Serbia, dar și la mănăstirile Vodița și Cozia.

Arhitectural, Mănăstirea Cozia înscrie la noi, după model athonit, planul cruciform trilobat, în care naosul are o secțiune centrală acoperită de turlă și două secțiuni laterale, acoperite cu câte un semicilindru. Planul triconc a fost reluat de-a lungul secolelor, devenind formula cea mai des utilizată pentru bisericile de mănăstire.

Prin bisericile și mănăstirile pe care le-a ctitorit și sprijinit pe parcursul domniei sale, voievodul Mircea cel Mare a intuit dezvoltarea unei culturi care, deși nu se putea desprinde de influențele slavone, conferea identitate și strălucire statului său.

În 1386, când Mircea a ajuns domnitor, Biserica Țării Românești era destul de bine organizată, având Mitropolia Ungrovlahiei, înființată în anul 1359, prin strămutarea mitropolitului Iachint de la Vicina la Argeș,² și cea a Severinului, creată în 1370. În timpul lui Mircea cel Mare, Biserica noastră, continuând o veche tradiție, a întreținut diverse relații cu lumea creștină, sporind considerabil legăturile cu Patriarhia de Constantinopol,³ cu Biserica bulgară, „grație corespondenței purtate, între 1381 și 1393, de către patriarhul Eftimie al Târnovei cu mitropolitul Ungrovlahiei Antim Critopoulos de unde aflăm că pe malul stâng al Dunării și-au găsit refugiu răuvoitori și potrivnici ai bisericii bulgare”⁴, cu cea sârbă sau cu marile centre ale monahismului de la Muntele Athos și Sinai. Remarcabil rămâne faptul că peste 20 de documente vorbesc despre relațiile lui cu Biserica Ortodoxă și daniile sale acordate în Țara Românească și Balcani⁵.

Prezența vulturului bicefal pe cadrul de fereastră realizată la Mănăstirea Cozia simbolizează conducerea teocratică, sub puterea lui Dumnezeu, și autocratică exercitată prin monarh cu putere absolută, care guvernează prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. De asemenea, bicefala acvilă este însemnul heraldic al despoției din epoca Paleologilor, el având rolul să semnaleze intrarea recentă a Dobrogei sub cârmuirea voievodului muntean. Vulturii, sculptați la Mănăstirea Cozia în ancadramentele ferestrelor, simbolizează, de asemenea, înălțimea și adâncimea vieții spirituale. În fața Occidentului, principele își instalează aici efigia,

iar cultul răsăritean, ortodox, era factorul de stabilitate. Întreg ansamblul pictural al Mănăstirii Cozia a fost conceput sub semnul concepțiilor teologale exaltate de curentul mistic al isihasmului, redescoperind vocația pedagogică a picturii, a cărei coerență a fost asigurată de ideea jertfei euharistice. Ansamblul iconografic înfățișează *Sinaxarul* - calendarul sfinților și sărbătorilor de peste an, iar apariția *Imnului acatist* nu a fost, probabil, străină de aspectul mariologic al isihasmului. *Sinoadele ecumenice* redau o maiestuoasă și sublimă mărturisire de credință păstrând în același timp forța de evocare a unor evenimente istorice. Concepția teologică pe care pictura din pronaosul Coziei o transpune

vizual este cea a credinței în Întruparea Luminii necreate, în calea deschisă omului spre îndumnezeire, în posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu.

Astfel, în secolul al XIV-lea, organizarea monahismului, prin neobosita activitate a Sfântului Nicodim de la Tismana, asumarea de către voievozi a ctitoriei unor mănăstiri și biserici, influența manifestată în arta și cultura românească, sunt premisele care au creat deopotrivă o importantă mișcare duhovnicească în mănăstiri, dar și cea a conlucrării dintre ocârmuitorii de țară și părinții duhovnicești, fapt ce a permis păstrarea conștiinței apartenenței la același neam și la aceeași credință creștină ortodoxă.

NOTE

[1] În anul 1365, Adrianopolul este încorporat Imperiului Otoman pentru ca ulterior să fie cucerite în mod succesiv Ahaia, principatul Atenei, Macedonia, țările bulgare de la Târnovo (1393) și Vidin (1396), Constantinopolul în 1453 și odată cu el Imperiul Bizantin însuși, despotatul din Moreea (1460), despotatul sârb (1459), Imperiul din Trapezunt (1462), insulele Lesbos și Thasos (1462), Bosnia (1463), Herțegovina (1483), Muntenegrul (1496), Albania, insula Rhodos (1522), Ungaria centrală (1541), insula Cipru (1571).

[2] Nicolae Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea. Studiu istoric,*

București, 1910, p. 22.

[3] Pr. Prof. Dr. Nicolae Șerbănescu, Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418) 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești*, București, 1987, pp. 182-183.

[4] R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X - XIV)*, București, 1974, p. 252.

[5] DRH, vol. I, pp. 22-80.